

# Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura ry

## III Viipuri-tutkimuksen päivä

Torstaina 6.9.2012, klo 10-18; Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, Helsinki

### Monikulttuurisuuden aika Viipurissa

III. tutkimuspäivän teema pohjustaa VSKS:n käynnistämää Viipurin Kulttuurihistoriaa koskevan teoksen laadintaa. Monikulttuurisuus on yksi useimmin autonomian ajan Viipuriin yhdistettyjä määreitä, joka ajankohtaisuudessaan on syytä ottaa tarkasteluun. Kielet ja etnisyydet olivat myös luokka ja säätykysymyksiä, uskontokuntien kilpailua ja rinnakkaiseloja – ennen kuin lisääntyvät monokulttuurisuuden, yhdenmukaistamisen paineet toivat kaupungin tilanteeseen jännitettä.

#### OHJELMA

- 10.00 - Aamukahvi Tieteiden talolla
- 10.30 - Päivän avaus, esimies Pentti Paavolainen, joka myös toimii puheenjohtajana
- 10.45- Dos. Robert Schweitzer – Saksalaisen kulttuurin aika Viipurissa
- 11.30- FT Piia Einonen – Venäläiset Viipurissa: kielellisiä, kansallisia ja kulttuurisia ristiriitoja autonomian ajan alkupuolella.
- 12.15 Lounastauko
- 13.30- Prof. Marika Tandefelt – Viipurinruotsi – autuas sekoitus
- 14.15 - Prof. Yrjö Kaukiainen – Viipurin suomalaistuminen
- 15.00- Kahvitauko
- 15.15- FM Jukka Hartikainen: Viipurin monikulttuurisuus juutalaisen yhteisön näkökulmasta.
- 16.00- Prof. Matti Klinge: Viipuri – Pietari – Helsinki
- 16.45- kuohuviinitarjoilu

## Koonti esitelmien tiivistelmä

(Koonnut VSKS:n tiedottaja Sanna Supponen esitelmöitsijöiden tiivistelmien pohjalta)

### **Dos. Robert Schweitzer** **Saksalaisen kulttuurin aika Viipurissa**

Germans played a significant part in Viborg right from the foundation of the fortress in 1293 because only two years later in a letter of the Swedish king to the king of Germany privileges were promised to merchants from the cities on the shore of the Baltic Sea. On the other hand the city of Lübeck was interested in preserving this alternative route to Novgorod and therefore helped to negotiate the peace treaty of Pähkinälinna in 1323. Among the names in the records related to Viborg citizens that can be attributed to different nationalities up to 1534 61 per cent were German.

The court life which was upheld by the semi-independent commanders of Viborg's fortress was German in character, and came to an end only 1534 with the disposal of Count Johann of Hoya, brother in law of Gustavus Wasa, who had conspired with Lübeck against his master.

Contrary to expectations German immigration continued after the decline of the Hanseatic League. Starting with Hans Thesleff from Lübeck who immigrated in 1595 and became the founding father of a Viborg family that stayed German until the beginning of the 20<sup>th</sup> century it is possible to follow a steady flow of immigrants from Germany, which often rose to the top of the city hierarchy within the next generation.

In the 17<sup>th</sup> century Viborg was a city of three nationalities where Finnish, Swedish and German were all commonly understood. In 1636 the Germans secured the right to be preached to in German and thus the history of the oldest German parish in Finland started. The foundation of the gymnasium in 1641, however, increased the ties to Swedish culture.

The conquest of Viborg by Peter the Great in 1710 surprisingly was the starting point of Viborg's "German century". Although having received no formal guarantees except the freedom to confess the Lutheran religion in the peace treaty of Uusikaupunki, the city profited from analogy to the policy conducted in the nearby German dominated Baltic Provinces to uphold the privileges and the traditional laws of the city. The top administrative authorities for Livonia and Esthonia in St.Petersburg also were in charge of Viborg region, which was named Finland (later Old Finland). German became the most frequently used language in the different branches of the judiciary and the administration.

The introduction of a German model school in 1788 and even more the establishment of a German gymnasium and a system of district schools in Viborg and the four neighboring cities of "Old Finland" in 1805, which were subordinated to the German language university in Tartto, marked the climax of German culture in the city. Germans developed a feeling of a "Finnish" regional identity based on German as the language of education and the reliance on Alexander I to uphold the self-administration of Finland, which, however, in reality during these years was under jeopardy.

Whereas the decision to reunify Old Finland with the newly conquered autonomous Grand Duchy of Finland lead instantly to a dismantling of the German language administration, Finnish top politicians to upheld the progressive, state financed German language educational system until 1842 as a nucleus for school reforms in Finland.

Nevertheless the German minority (12.5 per cent in 1812, reduced to 4.5 per cent in 1870 due to the influx of Finns) stayed on the top economically (e.g. Hackmann) and culturally (e.g. Behm's private school) during the next century. The German parish was consolidated and continued to be the gathering point for the German element even in the 20<sup>th</sup> century.

**FT, yliopistotutkija Piia Einonen**

**Venäläiset Viipurissa: kielellisiä, kansallisia ja kulttuurisia ristiriitoja autonomian ajan alkupuolella**

Monikulttuurisuus ja -kielisyys ovat niin arkiymmärryksessä kuin aikaisemmassa tutkimuksessakin leimanneet kuvaa Viipurista, vaikka kielenkäytöstä esimerkiksi 1800-luvun alkupuolen Viipurissa ei todellisuudessa tiedetä paljoakaan. Autonomian ajan alkupuolella kaikki suurimmat suomalaiset kaupungit koostuivat kielellisesti ja etniseltä alkuperältään kirjavasta asukasjoukosta, joten aikansa kontekstissa Viipuri ei kenties ollutkaan aivan niin poikkeuksellinen kuin yleensä on esitetty. Se oli tyypillinen rajakaupunki, jonka väestörakenteeseen vuosisadat Venäjän ja Ruotsin valtakuntien rajamaastossa sekä vilkkaana kauppakaupunkina olivat lyöneet leimansa.

Eksplisiittisiä ilmauksia etnisyydestä, kielestä tai kieliryhmään kuulumisesta löytyy lähteistä vain harvoin ennen 1800-luvun kansallista heräämistä, jolloin kieli alettiin ymmärtää kansakunnan rakentamisen välineeksi. Kieleen ja etniseen alkuperään liittyvät ristiriidat pulpahtelivat kuitenkin tuon tuostakin esiin raastuvan- ja kämnerinoikeudessa muiden tapausten lomassa ja niiden kautta avautuu näköaloja arjen kielenkäyttöön sekä aikalaisten näkemyksiin muista kansallisuuksista. Tässä esitelmässä pyrin purkamaan Viipurin historiaan liittyviä myyttejä ja syvälle juurtuneita käsityksiä monikulttuurisen ja -kielisen kaupunkiyhteisön ristiriidattomuudesta. Tutkin aikalaisten arkipäiväistä kielenkäyttöä ja näkemyksiä kansallisuuden merkityksestä sekä erityisesti käsityksiä venäläisistä.

Viipurin venäläisväestö vaikuttaa muodostaneen suljetun ryhmän, joka ei integroitunut kaupungin muuhun väestöön vaan jakoi vahvan kollektiivisen identiteetin. Kieli ja etninen alkuperä erottivat luonnollisesti venäläisiä asukkaista muista, mutta lisäksi uskonto, tavat sekä kulttuuriset ja taloudelliset seikat, kuten maaorjien omistaminen ja käyttäminen myös Viipurissa, rakensivat venäläisten toiseutta. Yleisestikin etnisellä alkuperällä ja kielellä oli merkitystä niin sosiaalisen aseman määrittämiseen kuin toimintamahdollisuuksiin. Kaupunkiyhteisö oli sosiaalisesti jakautunut, pitkälti juuri etnisten ja kielellisten ryhmien jakolinjojen mukaisesti, mikä oli omiaan luomaan epätasa-arvon tunteita, ristiriitoja ja tyytymättömyyttä. Vaikka aikaisemmassa tutkimuksessa on korostettu monikulttuurisen Viipurin suvaitsevaisuutta ja eri kansallisuuksien sekä kieliryhmien jouhevaa yhteiseloä, todellisuus ei ollut aivan näin kiiltokuvamainen.

**Prof. Yrjö Kaukiainen**  
**Viipurin suomalaistuminen**

Viipurin suomalaistuminen 1800-luvulla oli laaja prosessi, jota voidaan tarkastella useammasta näkökulmasta. Näistä keskeisimpiä ovat toisaalta kaupungin väestöllinen (ja sosiaalinen) muutos sekä aatteellinen ja poliittinen kehitys. Ne olivat samaan suuntaan vaikuttaneita ilmiöitä, mutta kronologialtaan ne eivät olleet aivan yhteneväisiä. Myös niiden taustatekijät olivat erilaisia: demograafinen ja sosiaalinen muutos oli erottamaton osa kaupungin nopeaa kasvua 1800-luvun jälkipuoliskolla, kun taas kulttuurinen suomalaistuminen oli yhteydessä koko suuriruhtinaskunnassa vaikuttaneeseen suomalaisuusliikkeeseen.

Viipurin väkiluku kasvoi sadassa vuodessa (1812—1910) noin 16-kertaiseksi. Kasvu oli seurausta muuttoliikkeestä, joka voimistui erityisesti maailmansotaa edeltäneen neljännesvuosisadan aikana. Koska suurin osa muuttaneista tuli lähiympäristöstä sekä muualta Itä-Suomesta, kaupungin suomea puhua väestö kasvoi lähes samaa tahtia kuin sen kokonaisväkiluku. Vielä 1810—1840 suomea puhuvan väestön osuus oli vain runsaat 40 prosenttia, mutta vuoteen 1910 mennessä se kasvoi yli 80 prosenttiin. Vielä vuoden 1840 tienoilla Viipuria voitiin luonnehtia neljän kieliryhmän, suomalaisten, venäläisten, ruotsalaisten ja saksalaisten kaupungiksi, mutta 1900-luvun alussa kaikki muut olivat kutistuneet vähemmistöiksi. Erityisen voimakkaana tämä muutos näkyi uusissa esikaupungeissa, jotka olivat lähes sataprosenttisesti suomenkielisiä.

Aatteellinen suomalaistuminen alkoi kuitenkin jo ennen nopean väestönkasvun kautta. Viipuri olikin koko maan mittakaavassa yksi ensimmäisiä suomalaisuusliikkeen keskuksia. Tämän kehityksen kiintopisteinä voidaan mainita Jaakko Juteinin jo 1810-luvulla alkanut vaikutus, ensimmäisen suomenkielisen sanomalehden (Sanan Saattaja Viipurista) perustaminen 1833 ja Suomalaisen kirjallisuusseuran toiminnan alkaminen 1845. Kaupunki sai suomenkielisen oppikoulun 1879, ja samoihin aikoihin myös suomenkielinen yhdistystoiminta laajeni huomattavasti. Viipurin suomalaisuusliikkeen erityispiirre oli, että siinä oli mukana myös merkittävä joukko ruotsinkielisiä vaikuttajia: esimerkiksi Kirjallisuusseuran perustajajäseniin kuului ruotsinkielisen lyseon opettajakunta. Tämä itäinen fennomania oli myös läntistä ”demokraattisempi”, ja siksi se sai vankan kannattajakunnan myös maaseudulta.

**FM Jukka Hartikainen**  
**Viipurin monikulttuurisuus juutalaisen yhteisön näkökulmasta**

Esityksessäni pohdin Suomelle kuuluneen Viipurin monikulttuurisuutta juutalaisen yhteisön näkökulmasta. Kaupungin juutalainen seurakunta oli aina verraten pieni, keskimäärin 200–300 henkeä käsittänyt mutta varsin vireä yhteisö, joka oli koko Suomen juutalaisen yhteisön lailla taustaltaan melkoisen kirjava.

Euroopan diasporajuutalaisuuden olemukseen on aina kuulunut voimakas muuttoliike maasta ja kielialueelta toiseen, ja juutalaisen kulttuurin rinnalla ovat vuosisatojen aikana eri maissa mukaan tarttuneet vanhat vaikutteet sekoittuneet uusiin sisään. Juutalaisuuteen kuuluu siis aivan erottamattomasti sekä monikansallisuus että monikulttuurisuus, mutta näin voi sanoa erityisesti Suomen juutalaisten kohdalla yhteisön historian lyhyden takia. Lähes kaikkien 1900-luvun alkuvuosikymmeninä Suomessa ja siten myös Viipurissa syntyneiden juutalaisten isovanhemmat olivat maahanmuuttajia Venäjältä Pietarin ympäristöstä ja ennen kaikkea nykyisen Valko-Venäjän alueelta, Puolasta sekä Baltiasta. Mutta siinä missä 1800-luvun puolella syntyneiden käyttämät kielet olivat pitkälti venäjä ja jiddiŝ, omaksuivat Suomessa syntyneet Viipurin juutalaiset vaivatta suomen kielen ja sen kautta suomalaisen kulttuurin juutalaisuuden rinnalle, ja heillä oli ja on tämän kaksoisidentiteetin kautta erittäin vahva side Suomeen.

Suomen itsenäistymisen jälkeen kosmopoliittinen Viipuri tarjosi juutalaisyhteisölleen turvalliset puitteet elää rauhassa omalla tavallaan, ja kun evakkotielle talvisodan alta joutunut yhteisö hajosi Etelä-Suomen kaupunkeihin, moni joutui kokemaan juutalaisvastaisia asenteita ensimmäistä kertaa elämässään.